चाभीक्ष्णं तैलाभ्यङ्गोत्सादनादीनि निषेवेत नचायासयेच्छरीरं पूर्वोक्तानि च परिहरेत्। शयनासनं मृद्वास्तरणं नात्युच्चमपाश्रयोपेतमसंबाधं विदध्यात्। हृद्यं द्रवं मधुप्रायं स्निग्धं दोषनीयसंस्कृतञ्च भोजनं भोजयेत् सामान्यमेतदा प्रसवात्। विशेषतस्तु गर्भिणी प्रथमद्वितीयतृतीयमासेषु मधुरशीतद्रवप्रायमाहारमुपसेवेत। विशेषतस्तु तृतीये षष्टिकौदनं पयसा भोजयेच्चतुर्थे दध्ना पञ्चमे पयसा षष्ठे सर्पिषा चेत्यैके। चतुर्थे पयोनवनीतसंसृष्टमाहारयेज्जाङ्गलमांससहितं हृद्यमन्नं भोजयेत्। पञ्चमे क्षीरसर्पिःसंसृष्टं षष्ठे त्वदंष्ट्राविद्धस्य सर्पिषोमात्रां पाययेद्यवागूं वा। सप्तमे सर्पिः पृश्निपर्णीदिद्धम् एवमाप्यायते गर्भः। अष्टमे वदरोदकेन बलातिबलाशतपुष्पफलपयोदधिमस्तुतैललवणमदनफलमधुघृतमिश्रेणाप्याययेत् पुराणपुरीषमुत्रग्रथनमनुलोमनार्थञ्च वायोः। ततः पयोमधुरकषायसिद्धेन तैलेनानुवासयेदनुलोमे हि वायौ सुखं प्रसूयते निरुपद्रवा च भवति। कृत ऊर्द्ध्वं 'स्निग्धाभिर्यवागूभिर्जाङ्गलरसैश्चोपक्रमेदाप्रसवकालादेवमुपक्रान्ता स्निग्धा बलवती सुखमनुपद्रवा प्रसूयते" विधानपारि० तत्पोषणविधिर्मन्त्रभेदपूर्वको दर्शितो विस्तरभयान्नोक्तस्तत्रैवावसेयः।

गर्भप्रसव पु० ६त०। गर्भस्य ततस्थशिशोः प्रथमप्रकाशनरूपे दर्शनयोग्यतापादनरूपकर्मभेदे तत्र कालस्य "नवमे दशमे मासि प्रबलैः सूतिमारुतैः। निःसार्यते बाण इव जन्तुभिर्द्वेष सञ्चरः" यांज्ञ०उक्तः। तद्विधानं सुश्रुते दर्शितं यथा।

"नवमे मासि सूतिकागारमेनां प्रवेशयेत् प्रशस्ततिथ्यादौ तत्रारिष्टं ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राणां श्वेतरक्तपीतकृष्णेषु भूमिप्रदेशेषु विख्यन्यग्रोधतिन्दुकभल्लातकनिर्मितं सर्वागारं यथासङ्ग्रं तन्मयपर्यङ्कसुपलिप्तभित्ति सुविभक्तपरिच्छदं प्रागुद्वारं दक्षिणद्वारं वाष्टहस्तायतं चतुर्हस्तविस्तृतं रत्नामङ्गलसम्पन्नं विधेयम्। जाते हि शिथिले कुक्षौ सुप्ते हृदयबन्धने। सशूले जघने नारी शेया सा तु प्रजायिनी। ततोपस्थितप्रसवायाः कटीपृष्ठं प्रति समन्ताद्वेदना भवत्यभीक्ष्णं पुरीषप्रवृत्तिर्मूत्रं प्रसिच्यते योनिसुखात् श्लेष्मा च। प्रजनयिष्यमाणां कृतमङ्गलास्तुष्णोदकपरिषिक्तामथैनां कुमारपरिवृतां पुत्रानफलकृतां सभ्यक्तास्तुष्णोदकपरिषिक्तामथैनां तन्मन्त्रां सदाभला कण्ठात् पाययेत्। ततः कृतोपधाने मृदुविस्तीर्णे शयने स्थितामाभुग्नसक्थीसुप्तानामयङ्गनीयाश्चतस्रः स्त्रियः परिणतवयसः प्रजननकुशलाः कल्पितनखाः परिचरेयुरिति अथास्या विशिष्टान्तरमनुलोममनुसुखमभ्यस्याद्ब्रूयाच्चैनामेका सुभगे!" प्रवाहयस्वेति न चाप्राप्तायां (अप्राप्तप्रसववेदनाम्) प्रवाहयस्व ततो विसृष्टे गर्भनाडीप्रबन्धे सशूलेषु श्रोणिवङ्क्षणवस्तिशिरःसु प्रवाहयेथाः शनैः शनैः। ततो गर्भनिर्गमे प्रगाढं, ततो गर्भे योनिमुखं प्रपद्ये गाढतरमा विशल्यभावात्। अकालप्रवाहणाद्बुद्धिं मूर्छां व्यस्तहनुं मूर्द्धाभिघातिनं कासश्वासशोषोपद्रुतं वृद्धं विकटं वा जनयति। तत्र प्रतिलोममनुलोमयेत्। गर्भसङ्गे तु योनिं धूपयेत् कृष्णसर्पनिर्मोकेण पिच्छीतकेन वा। वह्नीयाद्विरण्यपुष्पीमूलं हस्तपादयोर्बध्नीयात् सुवर्चलां विशल्यां वा। अथ जातस्योल्वं मुखञ्च सैन्धवसर्पिषा विशोध्य घृताक्तां मूर्द्ध्नि पिचुं दद्यात्ततो नाभिनाडीमष्टाङ्गुलायामसूत्रेण बद्ध्वा छेदये तत्सूत्रैकदेशञ्च कुमारस्य ग्रीवायां सम्यग्बध्नीयात् अथ कुमारं शीताभिरद्भिराश्वास्य जातकर्मणि कृते मधुसर्पिरनन्ताभ्यां क्षीरसेन सुवर्णचूर्णमधुल्यानामिकया लेहयेत्ततोवलातैलेनाभ्यज्य क्षीरदधिकषायेण सर्वगन्धोदकेन वा रूप्यहेमप्रतप्तेन वा वारिणा स्नापयेदेनं कपित्थपत्रकषायेण वा कोष्णेन यथाकार्यं यथादोषं यथाविभवञ्च। धमनीनां हृदिस्थानां विहतत्वादनन्तरम्। चतुराक्षिरात्राद्वा स्तन्यं प्रवर्त्तते। तच्चातप्रथमेऽङ्गे मधुसर्पिरनन्ताभिश्रं मन्त्रपूतं त्रिकालं पाययेद्द्वितीये लघ्वाशिश्रं सर्पिस्तृतीये च। ततः प्राङ्निवारितस्तन्यं मधुसर्पिः स्वपाणितलसन्निभं द्विकालं कालयेत्"।

गर्भभर्म्मन् न०गर्भस्य शिशोः भर्म्म भरणं भृ-भावे मनिन्। कुमारभृत्याकर्मणि तद्विधानादि सुश्रुतोक्तं कुमारभृत्याशब्दे दर्शितम्। "कुमारभृत्याकुशलैरनुष्ठिते भिषग्भिराप्तैरथ गर्भभर्म्मणि" रघुः।

गर्भमास पु०गर्भस्य तदारम्भस्य मासः ततृसहितो मासः। १गर्भारम्भमासे २गर्भसहिते मासे च "यदि नाधीयात् तृतीये गर्भमासे" आश्व० स्ट० १।१२।२। "गर्भसहितो मासः गर्भमास" इति नारा०। ३गर्भमाससंख्यमासे च गर्भशब्दे दृश्यम्।

गर्भयोषा स्त्री गर्भार्था योषा। गर्भस्थानीयायां स्त्रियाम् "इयं गङ्गेति भवतं प्रतिष्ठा गुह्यस्य रूपस्य च गर्भ